

MARQ, ARQUEOLOGÍA y MUSEOS

EXTRA- 01

**Arqueología en Alicante
en la primera década del siglo XXI**

**II JORNADAS DE ARQUEOLOGÍA
Y PATRIMONIO ALICANTINO**

**Arqueología en Alicante
en la primera década del siglo XXI**

**II JORNADAS DE ARQUEOLOGÍA
Y PATRIMONIO ALICANTINO**

Dirección y edición:

Manuel H. Olcina Doménech
Jorge A. Soler Díaz

Comité Organizador:

Fernando E. Tendero Fernández
Araceli Guardiola Martínez
Mª Ángeles Agulló Cano

Secretaría Administrativa:

Olga Manresa Bevia
Esmeralda Chust Muñoz

Coordinación de la edición:

Juan A. López Padilla

Edita:

MARQ
Museo Arqueológico de Alicante
Diputación de Alicante

Información e Intercambio:

MARQ, Museo Arqueológico de Alicante
Plaza Doctor Gómez Ulla s/n
03013 Alicante
Teléfono: 965 14 90 00, Fax: 965 14 90 58

Página web:

<http://www.marqalicante.com>

Portada:

Hallazgo del fragmento de una escultura monumental
de bronce en el foro de Lucentum

Diseño y maquetación:

Miranda Dreams

Impresión y encuadernación:

Quinta impresión

ISSN: 1885-3145

Depósito Legal: A-705-2005

ARQUEOLOGÍA EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL SIGLO XXI

14-15

Presentación de los editores

Manuel H. Olcina Doménech y Jorge A. Soler Díaz

MARQ.

PONENCIAS

17-28

ARQUEOLOGÍA Y ADMINISTRACIÓN AUTONÓMICA EN LA COMUNIDAD VALENCIANA (2002-2012): ALICANTE

Consuelo Matamoros de Villa y José Luis Simón García

29-45

MUSEOS Y YACIMIENTOS ARQUEOLÓGICOS MUSEALIZADOS. PANORAMA EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL S. XXI

Manuel H. Olcina Doménech, Jorge A. Soler Díaz y Rafael Pérez Jiménez

46-55

ARQUEOLOGÍA Y EMPRESA EN ALICANTE

Eduardo López Seguí

56-64

ARQUEOLOGÍA, MUSEO Y FUNDACIÓN. DE LO MAL QUE SE LLEVAN CON LA VELOCIDAD

Josep A. Cortés i Garrido

65-72

ARQUEOLOGÍA Y UNIVERSIDAD

Lorenzo Abad Casal

73-81

ARQUEOLOGÍA Y COLEGIO DE DOCTORES Y LICENCIADOS

Fernando E. Tendero Fernández y Araceli Guardiola Martínez

82-98

LA ARQUEOLOGÍA DE LA PREHISTORIA ALICANTINA EN LA PRIMERA DÉCADA DEL SIGLO XXI

Jorge A. Soler Díaz, Juan A. López Padilla y Rafael Martínez Valle

99-108

ARQUEOLOGÍA EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL SIGLO XXI. UNA REFLEXIÓN SOBRE LOS AVANCES EN EL ESTUDIO DE LAS ÉPOCAS FENICIA E IBÉRICA

Fernando Prados Martínez y Feliciano Sala Sellés

109-127

ARQUEOLOGÍA ROMANA Y MUNDO TARDO ANTIGUO

Manuel H. Olcina Doménech y Teresa Ximénez de Embún Sánchez

128-140

ARQUEOLOGÍA MEDIEVAL EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL SIGLO XXI

Rafael Azuar Ruiz y Jose Luis Menéndez Fueyo

141-152

LA ARQUEOLOGÍA DE ÉPOCA MODERNA Y CONTEMPORÁNEA EN ALICANTE: UNA MIRADA DESDE EL SIGLO XXI

Sonia Gutiérrez Lloret y Carolina Doménech Belda

MARQ.

COMUNICACIONES

- 154-163 **Prospección geoarqueológica del Prebético de Alicante: primeros datos acerca del abastecimiento de sílex durante la Prehistoria**
Francisco Javier Molina Hernández, Antonio Tarrío Vinagre, Bertila Galván Santos y Cristo M. Hernández Gómez
- 164-169 **Excavacions en la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, La Marina Alta): campanyes 2010-2011**
Dídac Román Monroig i Valentín Villaverde Bonilla
- 170-175 **Actualización y realización del inventario de los yacimientos arqueológicos con arte rupestre de la Comunidad Valenciana. Provincia de Alicante**
Mauro S. Hernández Pérez, Gabriel García Atienzar y Virginia Barciela González
- 176-182 **Prospección, documentación y contextualización de arte rupestre en las comarcas alicantinas de l'Alcoià, El Comtat, La Marina Alta y La Marina Baixa. 1ª anualidad: sectores geográficos 4 y 6**
Virginia Barciela González y Francisco Javier Molina Hernández
- 183-188 **Campañas de excavación recientes en el yacimiento del Mas d'Is (Penàguila, Alacant)**
Joan Bernabeu Aubán, Agustín Díez Castillo y Teresa Orozco Köhler
- 189-195 **Excavaciones en la Cova del Randero (Pedreguer, Alicante). Antecedentes y avance de resultados**
Jorge A. Soler Díaz, Olga Gómez Pérez y Consuelo Roca de Togores Muñoz
- 196-201 **Primeras aportaciones del proyecto de excavaciones arqueológicas en el poblado campaniforme del Peñón de la Zorra (Villena, Alicante)**
Gabriel García Atienzar
- 202-208 **Terlinques (Villena, Alicante): últimas campañas de excavación en un poblado de la Edad del Bronce**
Francisco Javier Jover Maestre, Juan Antonio López Padilla, Sergio Martínez Monleón, Alicia Luján Navas y Laura Acosta Pradillos
- 209-214 **Excavaciones arqueológicas en Cabezo Pardo (San Isidro/Granja de Rocamora, Alicante). Últimas actuaciones**
Juan Antonio López Padilla y Teresa Ximénez de Embún Sánchez

- 215-221 **Cabezo Redondo (Villena, Alicante). Caracterización de “espacios domésticos” en un poblado del Bronce Tardío. Campañas de 2010 a 2012**
Mauro S. Hernández Pérez, Gabriel García Atiénzar, Virginia Barciela González, María Lillo Bernabeu y Ximo Martorell Briz
- 222-226 **Estado de la cuestión del poblado de la Mola d’Agres (Agres, Alicante)**
José Luís Peña Sánchez, Elena Grau Almero y Teresa Huélamo Doménech
- 227-233 **Excavaciones arqueológicas en el poblado ibérico de La Escuera (San Fulgencio, Bajo Segura): nuevos datos sobre su acceso sur y su relación con el complejo sacro**
Lorenzo Abad Casal, Feliciano Sala Sellés y Jesús Moratalla Jávega
- 234-239 **El oppidum Ibèric del Puig d’Alcoi: valoració de la seqüència d’ocupació**
Ignasi Grau Mira i Josep Maria Segura Martí
- 240-246 **El Sector 4C de La Alcudia (Elche, Alicante)**
Mercedes Tendero Porras y Alejandro Ramos Molina
- 247-253 **Una almazara ibérica en el yacimiento de la Illeta dels Banyets (El Campello, Alicante)**
Adoración Martínez Carmona
- 254-261 **Actuación arqueológica en el foro y las termas de Popilio de *Lvcentvm* (Tossal de Manises, Alicante). Campaña de 2009-2010**
Manuel Olcina Doménech, Eduardo López Seguí y Celso Sánchez Mondéjar
- 262-267 **El vertedero de la Villa Petraria identificado en la calle Luis Chorro (Petrer, Alicante)**
Fernando E. Tendero Fernández
- 268-272 **Banys de la Reina de Calp, Alicante. Una década de Arqueología**
Anna Mª Ronda i Femenia, Alicia Luján Navas, Vicent Sevilla i García
- 273-278 **Nuevo colegio público “San Roque”, calles Villavieja, Antequera, y San Juan: “el Oratorio Rupestre” (casco antiguo Alicante)**
Marga Borrego Colomer, Pablo Rosser Limiñana y Ana Valero Climent
- 279-284 **Redescubrimiento de un tramo de la muralla medieval cristiana en la Puerta de Almansa (Villena, Alicante)**
Laura Hernández Alcaraz y Luz Pérez Amorós
- 285-291 **Intervención arqueológica en la apertura de c/ Castillo. Castillo del Aljau (Aspe, Alicante)**
José Ramón Ortega Pérez, Inmaculada Reina Gómez y Marco Aurelio Esquembre Bebia

II Jornadas de Arqueología y Patrimonio Alicantino

- 292-297 **Las Canteras de Ferriol (Baix Vinalopó, Elche), un singular proyecto multidisciplinar de investigación histórica**
Jesús Moratalla Jávega, Pierre Rouillard y Laurent Costa
- 298-304 **L'excavació arqueològica de l'Ermite de Sant Joan (Xàbia, Marina Alta)**
Josep Castelló Marí, Joaquim Bolufer Marqués i Francisco Gómez Bellard
- 305-310 **Castell de Sax. Vessant Sud i Esperó de l'Albacar**
Miquel Sánchez i Signes
- 311-316 **Nuevo colegio público "San Roque", Calles Villavieja, Antequera, y San Juan: "actuación en el lienzo este de la muralla" (Casco Antiguo de Alicante)**
Marga Borrego Colomer, Pablo Rosser Limiñana y Ana Valero Climent
- 317-324 **Seguimiento arqueológico de las obras de pavimentación del núcleo urbano de la Isla de Tabarca (Alicante)**
Francisco Andrés Molina Mas, José Ramón Ortega Pérez, Marco Aurelio Esquembre Bebia y José Manuel Pérez Burgos
- 325-330 **La Pobla medieval de Ifach (Calpe, Alicante): Ciudad y poder feudal a la luz de los descubrimientos arqueológicos (2005-2012)**
José Luis Menéndez Fueyo, Joaquín Pina Mira, José Manuel Torrecillas Segura y Roberto Ferrer Carrión
- 331-337 **Calles Villavieja, 30 y Paseo Ramiro, 13: el Torreón de San Sebastián y la Torre del Speró (Casco Antiguo Alicante)**
Marga Borrego Colomer y Pablo Rosser Limiñana
- 338-343 **Intervención arqueológica en el Convento de la Merced (Elche, Alicante)**
Palmira Torregrosa Giménez, Eduardo López Seguí, Patxuka de Miguel Ibáñez y Celso Sánchez Mondéjar
- 344-349 **Evidencias arqueológicas de un corral de comedias en el Hospital San Juan de Dios (Orihuela, Alicante)**
Silvia Yus Cecilia
- 350-355 **La Torre Bombarda (l'Alfàs del Pi, Alicante)**
Carolina Frías Castillejo
- 356-361 **Intervención arqueológica en el Sepulcro del Cabildo Catedralicio de la S. I. Catedral de Orihuela (Alicante)**
Javier Cecilia Espinosa y Mariano Cecilia Espinosa

MANA RQ

ARQUEOLOGÍA EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL S. XXI

MARQ

II Jornadas de Arqueología
y Patrimonio Alicantino

Arqueología en Alicante en la primera década del siglo XXI

II JORNADAS DE ARQUEOLOGÍA Y PATRIMONIO ALICANTINO

Manuel H. Olcina Doménech y Jorge A. Soler Díaz (editores)

26 - 27 de noviembre de 2012

MARQ

Excavacions en la Cova de Les Cendres (Teulada-Moraira, La Marina Alta): campanyes 2010-2011

Dídac Román Monroig (*) i Valentín Villaverde Bonilla (**)

Resum

En aquest article exposem els treballs duts a terme a la Cova de les Cendres en els anys 2010 i 2011. A mode d'introducció realitzem una breu síntesi de la ubicació i la seqüència arqueològica del jaciment per a posteriorment descriure les tasques realitzades durant aquestes dues campanyes.

L'any 2010, degut al reduït pressupost, només es va poder realitzar una petita campanya d'excavacions. A l'any 2011 només es van poder fer treballs de mostreig (sedimentologia i fitòlits) i de tasques de laboratori.

Paraules clau

Cova de les Cendres/ Paleolític superior/ Magdalenià/ Solutrià/ Gravetià.

Resumen

En este artículo se exponen los trabajos realizados en la Cova de les Cendres en los años 2010 y 2011. A modo de introducción realizamos una breva síntesis de la ubicación y la secuencia arqueológica del yacimiento para posteriormente describir las tareas realizadas durante estas campañas.

El año 2010, debido a un presupuesto reducido, únicamente se pudo realizar una pequeña campaña de excavaciones. El año 2011 únicamente pudieron realizarse muestreos (sedimentología y fitolitos) y trabajos de laboratorio.

Palabras clave

Cova de les Cendres/ Paleolítico superior/ Magdaleniense/ Solutrense/ Gravetiense.

I. INTRODUCCIÓ

El jaciment de la Cova de les Cendres es troba ubicat en una cavitat oberta en la Punta de Moraira, en el terme municipal de Teulada-Moraira (La Marina Alta). La cavitat està formada en un nivell càrstic que es va desenvolupar en el tram de penya-segats marins format entre el Cap de la Nau i el Puntal de Moraira, i actualment està situada en la mateixa línia de la costa, a 60 metres sobre el nivell de la mar. Consta de dues parts diferenciades, una exterior, d'elevada volta i molta il·luminació, i una altra d'interior, mal il·luminada i d'uns 600 m² de superfície (Fig. 1).

La cova va ser descoberta com a jaciment arqueològic a principis del segle XX, i el 1913 va ser visitada entre altres investigadors per H. Breuil qui va veure set o vuit capes de cendres en els forats oberts pels camperols i va recollir alguns materials d'adscripció Neolítica (entre ells una ceràmica

cardial) donant així les primeres notícies sobre la seua existència com a jaciment arqueològic.

Degut a la seua ubicació costanera podem dir que en aquells moments es tractava d'un assentament diferent als jaciments neolítics valencians que millor es coneixien i que, degut a aquest fet podia servir com a complement a les hipòtesis que des d'aquells altres s'havien exposat en relació a l'arribada del Neolític i la problemàtica de la difusió marítima del Neolític més antic.

Aquests fets van motivar la realització de dues campanyes d'excavació en els anys 1974-1975 per part del Museu Arqueològic d'Alacant i sota la direcció d'Enric Llobregat. En aquesta campanya es van trobar alguns materials de cronologia paleolítica, fet que ampliava tant la seqüència com l'interès de la cavitat.

Amb aquests antecedents, el 1981 es va realitzar una ex-

* Investigador postdoctoral. Programa VALI+D de la Generalitat Valenciana. Dept. Prehistòria i Arqueologia. Universitat de València. Avda. Blasco Ibañez, 28. 46010 València.

TRACES UMR-5608/Université de Toulouse-Le Mirail. Université de Toulouse-Le Mirail. 5, allée Antonio Machado. 31058, Toulouse Cedex. didac.roman@uv.es

** Dept. Prehistòria i Arqueologia. Universitat de València. Avda. Blasco Ibañez, 28. 46010 València. valentin.villaverde@uv.es

Figura 1. Planta i secció de la Cova de les Cendres. En la planta observem la part exterior (a la dreta) i la interior (a l'esquerra). En aquesta darrera és on s'ubica la zona excavada.

cavació d'urgència que va donar com a resultat una seqüència que anava des de l'Edat del Bronze a nivells del Paleolític superior. A partir d'aquests moments les excavacions es van realitzar anualment.

En l'actualitat la distribució de la superfície que està en curs d'excavació és la següent:

-El sector A comprèn els quadres A-E 13/17, exceptuant els quadres A-B 17 que són en aquests moments els que conformen el sondeig de l'excavació. Açò ens dona una superfície total de 23 m² per al sector A i 2 m² per al sondeig (en els darrers anys s'està treballant sobre uns 9 m²).

-El sector B comprèn els quadres A-E 18/21, és a dir, 20 m² (en els darrers anys s'està treballant sobre uns 9 m²).

II. LES OCUPACIONS DE LA COVA DE LES CENDRES

La Cova de les Cendres compta amb una seqüència cultural molt llarga, fet que la converteix en un dels jaciments prehistòrics més importants de la Península Ibèrica. En aquest article ens centrarem en els treballs de les darreres campanyes en els nivells paleolítics, però cal remarcar que es tracta d'un dels pocs jaciments en els que es troba documentada tota la seqüència neolítica, i que compta amb algunes de les datacions més antigues per al Neolític peninsular (Bernabeu, 1989; Bernabeu i Molina, 2010).

Els nivells paleolítics han aportat fins ara una ampla seqüència que va des del Magdalenià superior fins al Gravetià, sense s'haja arribat a la base.

Figura 2. Detall de l'excavació d'una mandíbula de cérvol (campanya 2010).

El Magdalenian està representat per uns nivells on les restes arqueològiques són especialment abundants, entre les que val la pena destriar una elevada quantitat d'indústria òssia, indústria lítica i adorn (Villaverde, 1981; Villaverde *et al.*, 1999; Román, 2004; Villaverde i Román, 2005; Román i Villaverde 2011 i 2012, Borao, 2012). A banda dels nivells corresponents al Magdalenian superior i mitjà, recentment hem pogut constatar la presència de nivells corresponents al Magdalenian inferior, el que permet completar tota la seqüència magdaleniana (Villaverde *et al.*, 2012). Les datacions d'aquests nivells estan entre el 16030±60 BP (19360-19050 cal. BP) i el 14850±100 BP (18441-17907 cal. BP) per al Magdalenian inferior, entre el 14510±50 BP (17710-17260 cal. BP) i el 13690±120 BP (17037-16476 cal. BP) per al Magdalenian mitjà i entre el 13350±50 BP (15980-15690 cal. BP) y el 12470±100 BP (15093-14392 cal. BP) per al Magdalenian superior.

El Solutrià està present en els seus moments finals, i entre els materials recuperats podem destacar un bon nombre de puntes escotades de tipus mediterrani, algunes puntes foliàcies i diverses restes d'indústria òssia i d'adorn (Villaverde *et al.*, 1999 i 2010). Les datacions obtingudes situen aquestes ocupacions en un marge entre el 18920±180 BP (23135-22471 cal. BP) i el 17210±60 BP (20440-20220 cal. BP).

Per sota d'aquests nivells, i amb una gran potència estratigràfica, es troben els nivells corresponents al Gravetià. Aquest període, poc conegut en la façana mediterrània peninsular, compta fins ara en la Cova de les Cendres amb una potència sedimentària de més de 60 cm, fet que el situa com

el jaciment conegut amb millors expectatives per a l'estudi d'aquest període. Els materials recuperats són abundants, i entre ells podem trobar puntes de la Gravette, microgravettes i una bona representació d'indústria òssia, entre la que destaquen les puntes dobles (Villaverde i Román, 2004; Villaverde *et al.*, 2007-2008 i 2010). Les ocupacions gravetianes es van allargar durant uns 5 mil·lennis, comptant en aquests moments amb datacions d'entre el 25850±260 BP (31266-30490 cal. BP) i el 21230±80 BP (25714 -25057 cal. BP).

III. CAMPANYA DE 2010

En aquesta campanya, seguint amb el que es va iniciar en anys anteriors, es va treballar sobre els quadres A-18 i B-18, amb l'objectiu de documentar amb detall els nivells gravetians en aquesta zona contigua al sondeig i permetre així una ampliació del mateix.

Tot i haver de realitzar una curta campanya, i rebaixar només uns 15 cm, els materials arqueològics van ser prou abundants, entre els que podem destriar diversos nuclis i elements tecnològics que ens serviran per a definir les cadenes operatives laminars desenvolupades al Gravetià. Entre els materials retocats vam recuperar diversos gratadors i burins, un bon nombre de peces escotades i peces amb dors (gravettes, microgravettes i laminetes de dors). Així mateix, dins de l'apartat lític cal destriar la troballa d'un percussor amb cúpules centrals. En relació a la indústria sobre matèria dura d'origen animal s'han localitzat algunes puntes fines d'os i adornaments sobre closca de bivalve.

Figura 3. Detall de la ubicació d'algunes de les mostres obtingudes per a l'estudi de la microestratigrafia de la cavitat (campanya 2010).

El conjunt de fauna va proporcionar fonamentalment restes de cérvol, amb alguns fragments mandibulars (Fig. 2), diverses restes de cavall i ur, així com una mandíbula de linx. A nivell preliminar, i sobre les observacions fetes durant el procés d'excavació, també cal destriar la identificació de restes de tortuga.

Durant diversos dies de la campanya es van realitzar mostres dels nivells solutrians per al seu estudi sedimentològic i geològic mitjançant l'anàlisi de làmina prima (Fig. 3). Aquesta tasca va ser efectuada per la Dra. Mercè Bergadà (SERP/Universitat de Barcelona), qui analitzarà les mostres que de ben segur ens aportaran noves dades sobre els processos de formació dels diferents nivells, el que ens ajudarà a establir una divisió definitiva dels nivells sedimentaris.

3.1-Conclusions preliminars de la campanya de 2010

L'excavació dels quadres A-18 i B-18 ens ha d'ajudar a clarificar diversos aspectes, entre els que destaquen la separació entre els nivells solutrians i els gravetians i l'estudi de l'evolució de la seqüència gravetiana.

En la campanya del 2010 vam excavar sediments que pertanyen a l'anomenat nivell XVI, un moment mitjà de la seqüència gravetiana. Els materials recuperats durant aquesta campanya (diverses puntes de dors, peces escatades, etc.)

són coherents amb aquesta adscripció. Aquestes dades, unides a les de campanyes anteriors i a les que obtinguem en els propers anys ens han de permetre realitzar un notable avanç en la precisió de l'evolució del Gravetià, especialment per ser la Cova de les Cendres el jaciment mediterrani on aquest període es troba millor documentat.

IV. CAMPANYA DE 2011

La campanya del 2011 es va desenvolupar entre els dies 12 i 24 de setembre i va consistir en l'estudi, mostreig i documentació dels talls de referència, amb la finalitat de completar la visió de la seqüència en els sectors A i B.

Degut a la deficient assignació pressupostària va ser impossible de realitzar una excavació dels quadres que ens havíem plantejat inicialment, pel que la campanya es va dedicar a l'estudi i mostreig de la seqüència conservada. Aquesta tasca resultava necessària i imprescindible per a obtenir una adequada comprensió dels processos sedimentaris, la cronologia de la formació dels nivells i la interpretació dels nivells magdalenians, solutrians i gravetians. A més d'aquests treballs, es va prioritzar l'estudi dels materials ossis recuperats en campanyes anteriors, amb la neteja, siglat i classificació dels mateixos.

A nivell metodològic, com que no es va realitzar una excavació, es va procedir amb l'habitual metodologia per als treballs de documentació de talls i preses de mostres:

a-Fotografiar i corregir mitjançant fotogrametria les imatges obtingudes dels talls de referència.

b-Definir les característiques de l'estratigrafia per a la posterior presa de mostres de sedimentologia i de fitòlits.

c-Precisar nous punts per a l'extracció directa de carbons per a la seua posterior datació mitjançant C14 AMS.

Les mostres recuperades en aquestes jornades de treball han estat enviades als laboratoris de la Universitat de Barcelona (sediments i fitòlits), i les datacions obtingudes dels carbons recuperats als talls ens han permès definir amb una major claredat les ocupacions de la cavitat, especialment les referides als nivells magdalenians (Villaverde *et al.*, 2012). Aquestes noves datacions, unides a les ja existents, fan del marc cronoestratigràfic de la Cova de les Cendres un dels més sòlids de tot l'àmbit mediterrani per a l'estudi del Paleolític superior (Fig. 4).

Per la seua banda, les restes òssies recuperades en les campanyes anteriors s'han netejat i siglat, i s'ha iniciat el seu estudi. En aquests moments l'estudi se centra en els materials dels nivells del Magdalenian superior i una part del Solutrià, ja que són els períodes on s'acumula un major nombre de restes recuperades.

L'estudi d'aquestes restes de fauna, degut especialment a la seua abundància i bon estat de conservació, ens permetrà

Figura 4. Detall de la ubicació de les mostres de carbó obtingudes per a realitzar una bateria de datacions dels diversos nivells del sector B (campanya 2011).

definir amb precisió el comportament econòmic dels grups magdalenians i solutrians en el jaciment. Una part molt important d'aquest estudi se centra una estructura de combustió del Magdalenian superior apareguda al sector A, especialment en la distribució de restes industrials i de consum vinculades a aquesta àrea d'ocupació.

4.1-Conclusions preliminars de la campanya de 2011

Les mostres sedimentològiques i de fitòlits es troben en procés d'estudi en els laboratoris de la Universitat de Barcelona, i els materials ossis estan sent analitzats al laboratori de la Universitat de València. No obstant això, es van confirmar algunes dades molt interessants:

- a- Existeix una erosió sedimentària entre el final del Solutrià i el Magdalenian.
- b- Hi ha una alteració postdeposicional del paquet corresponent al nivell XV (Gravetià recent).
- c- El nivell XVI (Gravetià antic) es pot subdividir en almenys tres unitats.
- d- En els nivells magdalenians el cérvol i la cabra dominen entre els herbívors de dimensions mitjanes, el conill entre les petites preses i els carnívors estan poc representats.

V. CONCLUSIONS

La Cova de les Cendres és un jaciment excepcional per a comprendre l'evolució de les societats prehistòriques durant un lapse temporal d'uns 25000 anys. L'abundància de materials arqueològics ens mostra que es tracta d'un lloc que va ser ocupat intensament durant tot aquest període. Aquest fet demostra que ens trobem davant d'una cavitat que degué posseir unes condicions òptimes per a la seua ocupació i que segurament jugaria un paper important en la vertebració del territori Paleolític i Neolític.

Aquesta continuïtat en les ocupacions ens permeten tindre una clara visió no només de la cultura d'aquells grups humans, sinó també del seu paisatge, de la seua economia i, en definitiva, dels seus modes de vida i dels canvis tecnològics que s'han produït al llarg de molts milers d'anys.

Com hem pogut observar en aquest treball, després de 30 anys des de l'inici de les excavacions programades, els treballs en la Cova de les Cendres continuen aportant informacions cabdals per al coneixement de la Prehistòria valenciana, mediterrània i peninsular. Però malgrat aquesta gran importància com a jaciment arqueològic, les deficiències pressupostàries i l'eliminació de les convocatòries d'excavacions ordinàries en els darrers anys han provocat que des del 2011 s'hagen hagut d'aturar les excavacions. Sens dubte un fort colp per a la recerca arqueològica, que només pot dur-se endavant mitjançant convocatòries públiques. Esperem que aquesta política de manca recursos per a la recerca arqueològica canvie en el futur. En cas contrari no només la Cova de les Cendres, sinó molts altres jaciments seguiran sense noves investigacions, el que provocarà que ens situem a la cua de la recerca en arqueologia.

Malgrat aquests entrebancs, els treballs de mostreig i estudi dels materials continuen aportant noves informacions. D'aquesta forma, gràcies als estudis sedimentològics realitzats en els darrers anys els trets sedimentaris de les diferents ocupacions estan sent definits amb claredat (Bergadà *et al.*, 2013) i els resultats d'altres mostres també ens han permès ajudar a definir fases d'ocupació que fins ara semblaven poc clares, com el Magdalenian inferior (Villaverde *et al.*, 2012).

Per la seua banda, la realització de diversos treballs de màster o de tesis doctorals sobre materials del jaciment ens han permès, i ens permetran, obtindre noves dades d'alguns aspectes que encara no havien estat estudiats en profunditat. És el cas de la tecnologia òssia (Borao, 2012), l'estudi de l'economia magdaleniana (Real, 2012), o d'altres aspectes espacials i tecnològics que s'estan començant a estudiar.

La documentació de la seqüència gravetiana en una extensió remarcable i la continuïtat en l'excavació del sondeig (aturat des de fa 5 anys) per a comprovar l'existència de ni-

vells arqueològics anteriors al Gravetià són unes de les grans incògnites que hi ha a hores d'ara en la recerca del jaciment i que esperem poder respondre en els propers anys.

BIBLIOGRAFIA

- BERNABEU, J. (1989): *La tradición cultural de las cerámicas impresas en la zona oriental de la Península Ibérica*. Trabajos Varios del SIP 86. Diputació de València.
- BERNABEU, J. y MOLINA, LL. (eds) (2010): *La Cova de les Cendres (Moraira-Teulada, Alicante)*. MARQ. Museu Arqueològic d'Alacant, Serie Mayor 6.
- BERGADÀ, M., VILLAVERDE, V. y ROMÁN, D. (en premsa): Microstratigraphy of the Magdalenian at the Cendres Cave (Teulada-Moraira, Alacant, Spain): formation and diagenesis processes. *Quaternary International*.
- BORAO, M. (2012): Estudio tecnológico y tipológico de los útiles fabricados sobre materias duras animales en el Magdaleniense superior de la Cova de els Cendres (Teulada-Moraira, Alicante). *Saguntum-PLAV* 44: 17-37.
- REAL, C. (2012): Aproximación metodológica y Nuevos datos sobre los conjuntos arqueozoológicos del Magdaleniense superior de la Cova de les Cendres. *Archivo de Prehistoria Levantina XXIX*: 99-120.
- ROMÁN, D. (2004): Aproximación a la tecnología lítica del Magdaleniense superior de la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, Alacant). *Saguntum-PLAV* 36: 9-23.
- ROMÁN, D. y VILLAVERDE, V. (2011): Los arpones del Magdaleniense superior mediterráneo. Valoración tipológica y cronoestratigráfica a partir de nuevas piezas halladas en la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, País Valenciano). *Zephyrus LXVII-1*: 27-43.
- ROMÁN, D. y VILLAVERDE, V. (2012): Characterization of harpoons from the Mediterranean Area of the Iberian Peninsula, based on pieces from Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, Valencian Region). *Quaternary International* 272-273: 33-41.
- VILLAVERDE, V. (1981): El Magdaleniense de la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, Alicante). *Saguntum-PLAV* 16: 9-35.
- VILLAVERDE, V. y ROMÁN, D. (2004): Avance al estudio de los niveles gravetienses de la Cova de les Cendres. Resultados de la excavación del sondeo (cuadros A/B/C-17) y su valoración en el contexto del Gravetiense ibérico. *Archivo de Prehistoria Levantina XXV*: 19-59.
- VILLAVERDE, V. y ROMÁN, D. (2005): Los arpones del Magdaleniense superior de la Cova de les Cendres y su valoración en el contexto del Magdaleniense mediterráneo. *Munibe* 57. Homenaje a J. Altuna, vol. II: 207-225.
- VILLAVERDE, V., MARTÍNEZ VALLE, R., GUILLEM, P. M., BADAL, E., GARCIA, R. y MENARGUES, J. (1999): El Paleolítico superior de la Cova de les Cendres. *Archivo de Prehistoria Levantina XIII*: 9-65.
- VILLAVERDE, V.; MARTÍNEZ VALLE, R.; ROMÁN, D.; IBORRA, P. y PÉREZ RIPOLL, M. (2007-2008): El Gravetiense de la vertiente mediterránea ibérica: reflexiones a partir de la secuencia de la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, Alicante). *Veleia* 24-25. Homenaje a I. Barandiaran: 445-468.
- VILLAVERDE, V., ROMÁN, D., MARTÍNEZ VALLE, R., PÉREZ RIPOLL, M., BADAL, E., BERGADÀ, M., GUILLEM, P. M. y TORMO, C. (2010): El Paleolítico superior en el País Valenciano: novedades y perspectivas. En X. MANGADO (coord): *Jornadas internacionales sobre el Paleolítico superior peninsular. Novedades del siglo XXI*. Monografies del SERP 8. Barcelona: 85-113.
- VILLAVERDE, V., ROMÁN, D., PÉREZ RIPOLL, M., BERGADÀ, M. y REAL, C. (2012): The end of the Upper Palaeolithic in the Mediterranean Basin of the Iberian Peninsula. *Quaternary International* 272-273: 17-32.